

BADIIY ASARLARNI O‘RGANISHDA TARIXIY KONSEPTLAR BILAN ISHLASH METODIKASI

Qodirova Buzulayho Turg‘unovna.
Andijon davlat pedagogika instituti PhD,
professor. hayirlikun090375@gmail.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19424901>

Annotatsiya: *Ushbu maqolada biz Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga badiiy asarlar orqali tarixiy kontseptlarni o‘rgatish ularning tafakkurini kengaytirish, tarixiy xotirani shakllantirish va ma’naviy-ma’rifiy tarbiyani chuqurlashtirishga yordam beradigan kanseplar haqida yoritib beramiz. Asarlar orqali o‘quvchilar tarixiy davrlarni, voqealarni va shaxslarni o‘rganib, ulardagi sabab va oqibatlarini tahlil qilishni o‘rganadilar. Ularning tarixiy tafakkurini rivojlantirish va voqealarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *Tarixiy kontsepsiya, tarixiy jarayon, boshlang‘ich sinf, tarixiy davr, fantastika, ko‘rgazmali o‘qitish, obrazli o‘qitish.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются концепты, способствующие расширению мышления учащихся начальных классов, формированию исторической памяти и углублению духовно-нравственного воспитания посредством изучения художественных произведений. Через произведения учащиеся изучают исторические периоды, события и личности, а также учатся анализировать причинно-следственные связи. Это способствует развитию их исторического мышления и более глубокому пониманию событий.*

Ключевые слова: *Исторический концепт, исторический процесс, начальное образование, исторический период, фантастика, наглядное обучение, образное обучение.*

Abstract: *This article discusses the concepts that help expand the thinking of primary school students, develop historical memory, and deepen their spiritual and educational upbringing through teaching historical concepts using literary works. Through literary texts, students learn about historical periods, events, and figures, and develop the ability to analyze cause-and-effect relationships within them. This process contributes to the development of their historical thinking and helps them understand events more deeply.*

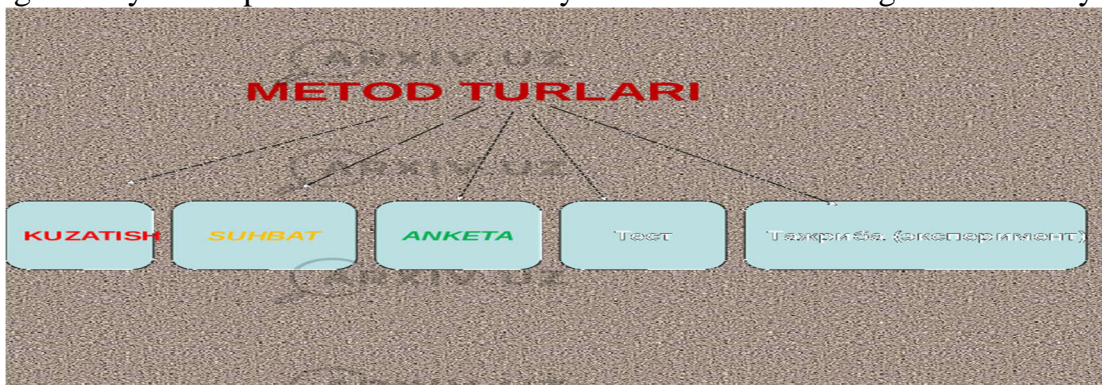
Keywords: *Historical concept, historical process, primary education, historical period, fantasy, visual teaching, figurative teaching.*

Kirish

Badiiy adabiyot - bu tasavvurdan yaratilgan adabiyot . Garchi u haqiqiy voqea yoki vaziyatga asoslangan bo'lsa-da, u haqiqat sifatida taqdim etilmaydi. (Faktlarga asoslangan yozuv fantastika deb ataladi.) Yaxshi yozilgan tarixiy hikoyalar romanning shakli o'quvchilarning tasavvurlarini ushbu romanning vaqt doirasiga moslashtirishga imkon beradi. Ular tarixni bir qator alohida voqealar emas, balki insoniy tajriba sifatida tushunishni boshlaydilar va eng muhimi, bu shunchaki sinov uchun yodlanishi kerak bo'lgan bir qator sanalar emasligini bilishadi

Tarixiy kontsepsiyalar – bu tarixiy jarayonlar, hodisalar va voqealarni tushunish va tahlil qilish uchun asos bo‘ladigan asosiy g‘oyalar, tushunchalar yoki tamoyillardir. Ular tarixni o‘rganish va uni tizimli ravishda tushuntirishda yordam beradi. Tarixiy kontsepsiyalar o‘quvchilarga o‘tgan davr voqealarini anglash, tahlil qilish va ulardan xulosa chiqarishda muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilarga tarixiy davrni tushuntirish uchun asarlar tanlanishi zarur. Bu asarlar o‘quvchilarga turli tarixiy voqealar va shaxslarni tanitish imkoniyatini beradi. Boshlang‘ich

ta’limda tarixiy kontseptsiyalar sodda va tushunarli misollar orqali o’rgatiladi, bu esa o’quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Boshlang’ich sinf o’quvchilariga tarixiy kontseptlar bilan ishlashda foydalanish mumkin bo’lgan ba’zi badiiy asarlar:

"Alisher Navoiy" (P.J. Zalayev) Tarixiy kontseptlar: Madaniyat, adolat, ijodkorlik, insoniyat tarixining rivoji.

Metodika: O’quvchilarga Navoiy hayoti va uning asarlarini o’rganish orqali o’zgarish va davomiylik tushunchalarini kiritish mumkin. Asar orqali o’quvchilar shaxsiy va tarixiy ta’sirlarni tahlil qilishadi.

"Menga o’xshash bolalar" (Sh. Hamid) Tarixiy kontseptlar : Inson huquqlari, tenglik, jamiyatdagi o'zgarishlar.

Metodika : O'quvchilarga tarixiy voqealarni keltirib chiqaradi, hozirgi davr bilan solishtirishni qayta tiklash. O'quvchilar tarixiy kontseptlarni real hayot bilan bog'lab o'rganadilar.

"Qahramon" (S.Qoziyev) Tarixiy kontseptlar : Qahramonlik, fidoyilik, urush va tinchlik.

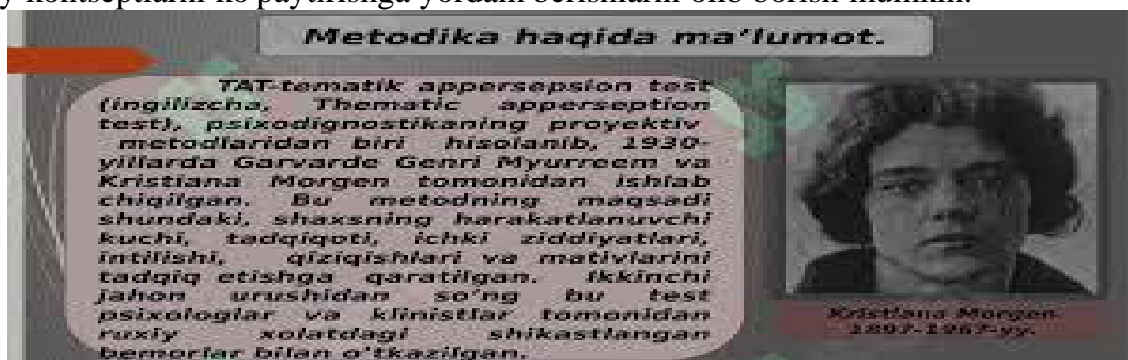
Metodika : Urush va tinchlik haqidagi asar orqali tarixiy voqealarni tahlil qilish va qahramonlarning jamiyatdagi o'rni haqida o'quvchilarni muhokama qilish yo'qotilishi.

"Temur Toshkentda" (Sh. Xudoyberganov) Tarixiy kontseptlar : Imperiya, urush, ijtimoiy o'zgarishlar, tarixiy xotira.

Metodika : Temur bilan bog'liq tarixiy voqealarni va uning davridagi siyosatni muhokama qilish, o'quvchilarni sabab va oqibatlarini keltirib chiqarishga undaydi.

"Birinch qadam" (J.Qudratov) Tarixiy kontseptlar : Inson huquqlari, tenglik, adolat.

Metodika : Asardagi voqealar orqali o'quvchilarning o'zgarishlari, mustaqillik va demokratiya kabi tarixiy kontseptlarni ko'paytirishga yordam berishlarni olib borish mumkin.

Tarixiy kontseptsiyalarning ahamiyati o’quvchilar tarixiy voqealarning sabab va oqibatlarini tahlil qilishni o’rganadilar. Tarixiy jarayonlarni chuqurroq tushunish va ulardan bugungi kunga xulosa chiqarish imkonini beradi. Tarixni o’rganish nafaqat voqealar zanjiri, balki ularning ortidagi g’oyalarni tushunishni ham rivojlantiradi. Tahlil natijalarida O’quvchilarning e’tiborini jalb qilish uchun o’yinlar, rasmlar, multfilmlar yoki hikoyalar yordamida tarixiy kontsept bayon qilish. Tarixiy kontseptlarni o’quvchilarning yoshiga mos soddalashtirish orqali oson tushuniladigan shaklda

yetkazish kerak. Masalan, "adolat", "vatan", "jasorat" kabi xususiyatlarni "qiymat asar qahramonlari hayotidan olingan real voqealar bilan izohlash. Asarda tilga olingan voqealarni tarixiy davrlar bilan bog'lash, masalan, "Alpomish" qissasi orqali qahramonlik va milliy o'zlikni erish. Asarni o'qigandan keyin qahramonlar harakati orqali tarixiy kontseptlarni o'quvchilar bilan birga muhokama qilish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tarixiy ongni shakllantirish masalasi uzoq yillardan buyon o'qituvchilar va uslubchilarni tashvishga solib kelgan. Bu kichik yoshdagi o'quvchilar tomonidan tarixiy materialni o'zlashtirishning va tarixiy dalilning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq edi. Shu munosabat bilan mustaqillikkacha bo'lgan davrla uslubchilar tomonidan taqdim qilingan ishlarda boshlang'ich sinflarda tarix fanini obrazli o'qitish, o'qituvchining hikoyasi, suhbat, ko'rgazmali o'qitish vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning tarixiy tasavvurlarini boyitish yo'llarini belgilash zarurligi asoslab o'tilgan

Rus uslubchi va amaliyotchilari maktab o'quvchilarida tarixiy ong va tarixiy g'oyalarni shakllantirish nazariyasi va amaliyotiga katta hissa qo'shgan, tarixiy ong va g'oyalar tarixiy tushunchalarni shakllantirishning dastlabki zaruriy bosqichi sifatida belgilandi, bu esa, o'z

navbatida boshlang‘ich sinf o‘quchilarining tarixiy dunyoqarashining shakllanishiga olib keladi. Uslubchilar bir qator samarali tarixiy tasvirlarning tasnifini taklif qildi, vaqt, makon, o‘tmish dalillari bo‘yicha har bir turdagi tarixiy tasvirlarni yaratish usullarini ishlab chiqishga muvaffaq bo‘ladi. Zamonaviy uslubchilar o‘z ishlarida o‘qituvchilarning e’tiborini boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida asosiy fanga oid va ularni mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish sharti sifatida tarixiy ongni shakllantirish zarurligiga qaratadilar. Biroq, ilmiy va o‘quv adabiyotlarini tahlil qilish bizga hozirgi bosqichda o‘qituvchilarga boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tarixiy ong va tarixiy g‘oyalarni shakllantirish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar, jumladan, dars ishlanmalari taklif qilinmaganligi bu mavzuni chuqurroq tadqiq qilish zarurati borligini bildiradi. Demak, hozirgi kunga qadar boshlang‘ich maktab o‘quvchilari rivojlanishining yoshga bog‘liq qonuniyatlarini, ularning hisobga olgan holda o‘quv fanlari mazmuniga tarixiy materiallar asosidagi ma’lumotlarni kiritishni rivojlantirish orqali kichik yoshdagi o‘quvchini mustaqil va nostandart fikrlashga, jamiyatda o‘z faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga erishishimiz mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang‘ich ta’limda tarixiy kontseptsiyalar sodda va tushunarli misollar orqali o‘rgatiladi, bu esa o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Tanlangan badiiy asarlar tarixiy voqealarni sodda va qiziqarli tarzda taqdim etish orqali o‘quvchilarning tarixga bo‘lgan harakatini rivojlantirish, tarixiy kontseptlar — masalan, o‘zgarish va davomiylik, sabab va oqibat, adolat, qahramonlik kabi xususiyatlarni chuqurroq yaratishga yordam beradi. Bu metodika orqali o‘quvchilar tarixiy tafakkur, tahliliy fikrlash va insoniyat tarixini rivojlantiradilar, zamonaviy hayot bilan bog‘lashni o‘rganadilar. Badiiy asarlar yordamida o‘quvchilar tarixiy voqealarni jonli va faol shaklda tushunib, kontseptlar bilan ishlashda orttiradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдуллажонова Д. Тарихий онг ва тарихий хотира. // Фалсафа ва ҳуқук.. - Тошкент, 2004. - № 2, 83-бет.
2. Алимасов В. Фалсафа ёхуд фикрлаш чанқоғи. – Т.: «ФАЛСАФА ВА ҲУҚУҚ» нашриёти, 2007. – 278 б.
3. Эркаев А. Тафаккур эркинлиги. – Т.: Маънавият, 2007. – 160 б.
4. Matyew Gareth. Philosophy and the young child. – Cambridge: Harvard Temple University Press, 1988. – 210 p
5. Raximov R., Fayziyev F. Yoshlar dunyoqarashi shakllanishida tarixiy ong va tarixiy xotira|| Т: O‘zbekiston, 2008. 18 bet.
6. Karimov I.A. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas‘ulmiz. 9-jild, Т.: —O‘zbekiston||, 2001. 438 bet.
7. Raximov R., Fayziyev F. Yoshlar dunyoqarashi shakllanishida tarixiy ong va tarixiy xotira|| Т: O‘zbekiston, 2008. 18 bet.
8. Хошимов К., Нишнонова С., Ҳасанов Р. Педагогика тарихи. – Т. Ўқитувчи, 1996. – 446 б
9. Tulenov J. Qonun falsafiy tushuncha sifatida. -Т.: 1959.
10. Туленов Ж., Жабборов И. Тарихий онгни ривожлантириш - давр талаби. - Т.: Мехнат, 2000, 7-бет.
11. Тоштемирова С.А. Минтақавий таълим кластерларида педагогик-касбий компетенцияларни ривожлантириш: талаб ва таклиф // Analytical Journal of Education and Development, Special issue 2012 // www.sciencebox.uz.
12. Тоштемирова С.А. Кластерли ёндашув асосида таълим сифатини ошириш / монография. -Тошкент: —ISHONCHLI NAMKOR», 2021. -188 б.